

KUOPION EV.LUT. SEURAKUNTAYHTYMÄ • YMPÄRISTÖOHJELMA 2023–2028

Luomakunta vastuullamme ja voimanamme

KUOPION EV.LUT.
SEURAKUNNAT

Kuopion ev.lut. seurakuntayhtymän ympäristöohjelma 2023–2028

Sisällys

1. Johdanto	2
Teologinen näkökulma.....	2
2. Kirkon ympäristödiplomi.....	2
Tavoitteet	2
3. Toiminta ja talous.....	3
Tavoitteet	3
4. Ympäristökasvatus	4
Tavoitteet	4
5. Jätehuolto ja kiertotalous	5
Tavoitteet	6
6. Ruoka ja keittiöt	6
Tavoitteet	7
7. Energia ja kiinteistöt.....	8
Tavoitteet	8
8. Hautausmaat ja viheralueet	9
Tavoitteet	10
9. Metsät ja muut luontoalueet	10
Tavoitteet	11
10. Liikenne	11
Tavoitteet	12

1. Johdanto

Kirkon ympäristödiplomi on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntia varten laadittu ympäristöjärjestelmä. Sen avulla seurakunnat ja seurakuntayhtymät saavat konkreettisia välineitä, suunnitelmallisuutta ja näkyvyyttä ympäristötyöhönsä. Samalla ne osallistuvat kirkon yhteiseen hiilineutraaliuden tavoitteeseen (Kirkon energia- ja ilmastostrategia 2019). Kirkon ympäristödiplomi on voimassa viisi vuotta myöntämispäivästä lähtien.

Kuopion ev.lut. seurakuntayhtymä hakee Kirkon ympäristödiplomia vuosille 2023–2028. Ympäristödiplomi on seurakuntayhtymän ensimmäinen. Ympäristötyön mahdollisuuksia on kaikessa toiminnassamme. Haluamme tuoda näkyväksi ympäristön huomioimista työssämme ja myöskin kehittää sitä – ympäristö ja vastuu siitä kuuluu meille kaikille.

Seurakuntayhtymän ympäristöohjelmassa 2023–2028 keskeisiä tavoitteitamme on tehdä suunnitelmallista ympäristötyötä yhdessä, kehittää jätehuoltoa ja vähentää liikenteen aiheuttamia päästöjä. Tavoitteemme on hiilineutraali kirkko.

Ympäristöohjelma on laadittu ympäristökatselmuksen pohjalta, ja siihen on pyydetty kommentit yhtymän kaikista seurakunnista, yhteisiltä työaloilta ja luottamushenkilöiltä. Yhteinen kirkkoneuvosto on hyväksynyt ympäristöohjelman 10.10.2022.

Teologinen näkökulma

Olemme saaneet Jumalalta lahjaksi ainutlaatuisen kauniin ja herkän pohjoissavolaisen elinympäristön, josta huolehtiminen ja nauttiminen ovat meille lahja ja tehtävä. Toimimme luomakunnan eheyden varjelemiseksi, monimuotoisuuden suojelemiseksi ja kestävä elämäntavan puolesta paikallisesti ja maailmanlaajuisesti. Kirkon ympäristödiplomi on Kuopion seurakuntayhtymälle ja seurakunnille tukirakenne kirkon yhteisten ympäristötavoitteiden paikalliseen soveltamiseen.

Suuret ympäristöhaasteet ovat edessämme suurempina kuin koskaan aiemmin. Raamatussa kuvattu elämän hauraus vyöryy jälleen väistämättömästi esiin. Kirkkona ja kristittyinä emme kuitenkaan suostu kyynisyyteen tai lamaanumiseen vaan ryhdymme päättäväisesti työhön. Arvostamme tieteellistä tutkimusta, etsimme yhteistä nöyryyttä ja rukoilemme itsellemme viisautta ja tahtoa toimia luomakunnan puolesta niin arjessa kuin pyhässä. Toiminnassamme ja opetuksessamme kannamme aina toivoa ja luottamusta.

2. Kirkon ympäristödiplomi

Kuopion ev.lut. seurakuntayhtymän yhteinen kirkkoneuvosto päätti 20.9.2021 Kirkon ympäristödiplomin hakemisesta. Ympäristötyötä koordinoivat yhtymän ja seurakuntien ympäristövastaavat.

Hakuprosessissa on käytetty Kirkon ympäristödiplomin käsikirjaa 2020. Hiilineutraali kirkko 2030 -strategia sisältyy seurakuntayhtymän ympäristökatselmukseen ja -ohjelmaan. Hakuprosessin tueksi palkattiin määräaikainen projektisihteeri Mari Paakkonen, joka työsti ympäristökatselmusta, ympäristöohjelmaa ja ympäristökasvatussuunnitelmia yhdessä ympäristötyöryhmän ja eri työalojen esihenkilöiden ja työntekijöiden kanssa.

Viestintä on olennainen osa ympäristötyötä. Koko ympäristödiplomin hakuprosessin ajan ympäristötyöryhmä ja projektisihteeri ovat tehneet tiivistä yhteistyötä yhtymän viestintäpalvelujen kanssa. Viestinnässä on hakuvaiheessa korostunut projektiin liittyvä sisäinen viestintä; ympäristöohjelman valmistuttua ja diplomin myöntämisen jälkeen lisätään ulkoista viestintää seurakuntayhtymän ympäristötyöstä.

Tavoitteet

Viestimme ympäristödiplomistamme.

- Teemme viestintäsuunnitelman ympäristöohjelman perusteella ja toteutamme sitä aktiivisesti.
- Pidämme ympäristöasioita säännöllisesti ja jatkuvasti esillä työyhteisön intrassa ja kuukausittain sisäisessä kirjeessä sekä seurakuntalehdessä, verkossa ja toimitiloissa.
- Perehdytämme luottamushenkilöitä ympäristödiplomiimme ja sen ympäristötavoitteisiin.

- Lisäämme kehityskeskusteluun kysymyksen ympäristötyön tekemisen mahdollisuuksista omassa työssä.
- Kerromme työpaikkailmoituksissamme, että meillä on Kirkon ympäristödiplomi.

Osallistumme Hiilineutraali kirkko 2030 -tavoitteeseen.

- Laadimme 2023 aikana suunnitelman toimista, joilla tavoittelemme hiilineutraalia seurakuntayhtymää 2030. Toimenpiteistä kerrotaan lisää luvuissa 5 ja 7–10.
- Esittelemme hiilineutraaliussuunnitelman yhteiselle kirkkoneuvostolle vuoden 2023 aikana ja otamme sen käyttöön vuodesta 2024 alkaen.
- Aloitamme vuoden 2023 aikana hiilineutraaliuteen liittyvän verkostoyhteistyön.

Teemme väliauditoinnin toisen seurakuntayhtymän tai seurakunnan kanssa.

- Olemme yhteydessä hiippakunnan seurakuntayhtymiin tai seurakuntiin, joilla on Kirkon ympäristödiplomi.
- Toteutamme väliauditoinnin viimeistään vuoden 2025 aikana.

Haemme Kirkon ympäristödiplomia uudelleen.

- Aloitamme valmistautumisen ympäristödiplomin uusimiseen syksyllä 2026 ja huomioimme tavoitteen vuoden 2027 talousarviossa.
- Laadimme seurakuntayhtymälle uudenlaisen ympäristöohjelman.
- Haemme ympäristödiplomia uudestaan niin, että se jatkuu ilman taukoa.

3. Toiminta ja talous

Ympäristötyö on huomioitu seurakuntayhtymän toiminta- ja taloussuunnittelussa vuodesta 2023 alkaen. Ympäristötyöryhmä esittää keväisin talousarvio-ohjeita varten hallintojohtajalle ympäristötyön kärkiteemat yhtymän tulevaa talousarviovuotta varten. Näin saamme yhdessä tehdyn ympäristöohjelman tehokkaaseen käyttöön.

Seurakuntayhtymän hankinnat teemme puitesopimuksilla ja keskittäen. Yksittäisiä hankintoja vältetään. Nykyisessä käytännössä hyödynnämme kilpailutuksissa yhteishankintayksiköiden yhteishankintoja ja puitesopimuksia. Hankintaohjeemme on päivitetty 2022. Ohjeessa huomioidaan hankintojen ympäristönäkökulma ja ohjataan toimintayksiköt huomioimaan ympäristönäkökulman myös pienissä hankinnoissa.

Hiilineutraaliuden tavoittelussa hankinnoilla on iso merkitys. Yhtymän ostoihin perustuvan hiilijalanjäljen mukaan suurimpia hiilidioksidipäästöjen lähteitä ovat rakentaminen, purkaminen ja kunnossapito sekä käytetyt energianlähteet. Myös metsänhoidossa, jätehuollossa, hautauspalveluissa, liikenteessä ja hankinnoissa voidaan vaikuttaa hiilidioksidipäästöihin.

Seurakuntayhtymän sijoitussuunnitelmaan 2021–2024 on sisällytetty vastuullisen sijoittamisen periaatteet ja liitetty vastuullisen sijoittamisen vaatimukset. Sijoittamisen vastuullisuutta seurataan ESG-raportoinnilla, jonka vastuullisuuskriteerit ovat ympäristön, sosiaalisen vastuun ja hyvän hallintotavan huomioiminen.

Arvioidusta verorahoituksesta käytämme vuosittain kaksi prosenttia lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan. Lähetystyötä tuetaan mm. lähetysrenkaiden ja -piirien kautta. Seurakunnilla on lähetyskohteita ja nimikkolähettejä, lisäksi tuemme Lasten ja nuorten keskusta.

Tavoitteet

Otamme ympäristötyön mukaan toiminta- ja taloussuunnitteluun.

- Sisällytämme talousarvio-ohjeisiin ympäristötyön tavoitteet, ja ympäristötyöryhmämme esittää niihin vuosittaiset ympäristötyön kärkiteemat ympäristöohjelman ja hiilineutraaliussuunnitelman pohjalta.
- Kirjamme jokaisessa työyksikössä vuosittain vähintään yhden ympäristötavoitteen ja sen toimenpiteet. Aloitamme toimikaudesta 2023.
- Raportoimme toimintakertomuksessa ja tilinpäätöksessä asetettujen ympäristötavoitteiden sekä ympäristöohjelman ja hiilineutraaliussuunnitelman toteutumisesta 2023 alkaen.

Huomioimme hankinnoissa ympäristönäkökulmia.

- Jalkautamme ympäristönäkökulmalla päivitetyn hankintaohjeen toimintayksiköihin.
- Hyödynnämme puitesopimuksia ja määrittelemme niissä ympäristövastuulliset kilpailuskriteerit.
- Teemme yhteishankintoja ja vältämme yksittäisiä hankintoja.
- Laadimme sähköisten laitteiden sopimukset niin, että laitteiden elinkaari ja käyttöikä kuormittaisivat ympäristöä mahdollisimman vähän.
- Suosimme ympäristömerkittyjä tuotteita.
- Vähennämme hankintoja ja niiden hiilijalanjälkeä hyödyntämällä tuotteiden koko käyttöiän sekä huomioimalla yhtenä hankintavaihtoehtona tavaroiden kierrätyksen seurakuntayhtymässä.

4. Ympäristökasvatus

Seurakuntayhtymälle on laadittu yhteinen ympäristökasvatussuunnitelma, joka on toiminut ohjenuorana seurakuntien omille ympäristökasvatussuunnitelmille. Niissä seurakunnat kertovat ympäristökasvatustyöstään ja asettavat sille tavoitteita. Seurakuntia on pyydetty laatimaan ekotapahtumien vuosikello. Ympäristödiplomiprosessin viestintäsuunnitelmaan on kirjattu vuosikellon mukaisia ympäristöaiheisia teemapäiviä, joiden yhteisestä viettämisestä viestitään mm. sosiaalisessa mediassa ja osin myös seurakuntalehdessä. Myös ympäristökasvatuksesta viestitään verkossa ja seurakuntalehdessä.

Ympäristökasvatuksemme teologisia ja hengellisiä lähtökohtia jumalanpalveluselämässä ovat kirkkovuoden tekstit ja laulut, jotka sanoittavat kiitollisuutta, kunnioitusta tai kohtuutta. Luomakunnan sunnuntaita ja erilaisia luontokirkkoja ja -hartauksia vietetään kaikissa seurakunnissa. Varhaiskasvatuksessa ja kouluikäisten kanssa luontoteemat tulevat esiin Raamatun kertomusten, laulujen ja leikkien kautta. Erityisesti opettelemme kierrätystä, jomiehenoikeuksia ja retkeilyä lähiluontoon. Nuoris- ja rippikoulutyössä luonto on oppimisympäristö ja hartauspaikka, jossa nuorille annetaan mahdollisuus keskustella ja oppia ympäristövastuusta. Järjestämme seurakuntayhtymässä vuosittain vaellusrippikoulun.

Aikuisten toiminnassa ympäristökasvatuksen teemat tulevat esille hartauksissa, jumalanpalveluksissa, raamattu-piireissä ja yhteisissä keskusteluissa. Käytämme erilaisia luontopaikkoja monipuolisesti. Joka seurakunnassa järjestetään retkiä, leirejä ja kerhoja luonto- tai ympäristöteemalla. Pyrimme järjestämään marjastus- ja sienestysretkiä toimintamme yhteydessä. Hyödynnämme paljon leirikeskusten läheisyydessä olevia luontopolkuja ja hiljaisuuden paikkoja. Lisäksi seurakuntayhtymässä järjestetään vuosittain retriittejä.

Teemme yhteistyötä erilaisten ympäristöön tai kansainväliseen vastuuseen liittyvien järjestöjen, toisten kirkkokuntien ja Kirkon Ulkomaanavun kanssa. Esimerkiksi partiolaisten käyttöön on tarjottu tiloja partiokoloiksi ja pääsy Lokkiluodolle Kallavedellä ja partiomessua vietetään yhdessä. Yhteistyökumppanien kanssa järjestetään tilaisuuksia Puijolla. Kallaveden seurakunta on järjestänyt vuodesta 2017 ekumeenisen toisen pääsiäispäivän vaeluksen yhdessä ortodoksiseurakunnan, kyläyhdistyksen ja vapaaseurakunnan kanssa.

Liikuntaa järjestetään seurakunnissa eri-ikäisille seurakuntalaisille mm. liikuntakerhoissa ja päiväretkillä. Lähes joka seurakunnalla on oma liikunta-agentti. Työnantaja tukee työntekijöiden liikuntaa työhyvinvointiedun avulla. Yhteisiä virkistyspäiviä seurakunnissa ja yhteisillä työaloilla vietetään usein liikunnallisina päivinä tai retkeillen.

Tavoitteet

Toteutamme ympäristökasvatussuunnitelmia.

- Seuraamme kasvatustyön arjessa ympäristökasvatussuunnitelmia.

Vietämme yhteisesti luomakunnan sunnuntaita ja osallistumme säännöllisesti myös muihin ekotapahtumien vuosikellon tapahtumiin.

- Vietämme luomakunnan sunnuntaita yhteisesti elokuussa ja seurakunnat halutessaan useammin.
- Järjestämme tapahtumia seurakuntayhtymän ympäristökasvatussuunnitelman ekotapahtumien vuosikellon mukaisesti (5–7 kpl/vuosi).

Järjestämme pyöräilykirkkoja.

- Järjestämme koko perheen pyöräilykirkon vähintään kaksi kertaa diplomikaudella.

Lisäämme lintu- ja hyönteisystävällisyyttä seurakunnissa ja leirikeskuksissa.

- Tarjoamme kiinnostuneille seurakunnille tukea pörräisprojektiin (vrt. Männistön seurakunnan malli).
- Rakennamme leirikeskuksissa ja lapsi- ja nuorisotyössä linnunpönttöjä ja kiinnitämme ne sopiviin kohtiin.

Pidämme huolta luontopolkujen rakenteista ja hiljaisuuden paikoista.

- Huollamme polkuja tarpeen ja palautteen mukaan.
- Selvitämme tarpeita ja mahdollisuuksia uusien hiljaisuuden paikkojen perustamiseen.

Kehitämme verkostoyhteistyötä.

- Etsimme uusia kumppaneita verkostoyhteistyöhön.
- Pidämme yhä paremmin esillä Kirkon Ulkomaanavun aineetonta lahjaa.

Vahvistamme rippileirien ympäristöteemoja.

- Tutustumme kirkon Vihreät riparit -materiaaliin ja otamme sieltä osioita rippikouluun ja isoskoulutukseen.

Vahvistamme liikunta-agenttien toimintaa.

- Viestimme seurakuntien liikunta-agenteista ja tarjolla olevista liikuntamahdollisuuksista.

5. Jätehuolto ja kiertotalous

Kuopion seurakuntayhtymässä noudatetaan jätelakia ja kunnan jätehuoltomääräyksiä. Seurakuntiin, hautausmaalle ja leirikeskuksille on keväällä 2022 nimetty jätehuoltovastaavat. Heille ja kiinteistötoimen henkilöstölle järjestetään säännöllisesti koulutusta mm. vuosittaisessa kiinteistötoimen koulutuspäivässä.

Seurakuntayhtymän jätehuoltokartoitus on tehty vuonna 2022. Selvityksen perusteella yhtymän toiminnassa syntyvä jäte on pääosin poltettavaa jätettä ja jätettä syntyy eniten hautausmailla. Hyötyjätejakeita eli kartonkia, paperia, muovia, lasia ja metallia kerätään vaihtelevasti: toisissa toimitiloissa on järjestetty keräysastiat kaikille ja keille, osassa kerätään vain poltettava jäte ja biojäte. Tietoturvapaperin keräys on keskitetty keskusseurakuntatalolle. Ruokakomposteja on yhdessä leirikeskuksessa. Seurakuntien tilojen vuokraajia opastetaan tilojen ja laitteiden käyttöön sekä jätteiden kierrätykseen.

Yhtymän vaarallisten jätteiden vastuuhenkilöksi on nimetty tekninen isännöitsijä. Kiinteistöjen vaarallinen jäte syntyy pääosin pesuaine- ja liuotainpakkauksista sekä paristoista. Nämä toimitetaan hävitettäväksi paikkakunnittain. Lisäksi jätettä kertyy lamppujen polttimoista ja loisteputkista, jotka toimitetaan keruupisteisiin. Pääsääntöisesti vaaralliset aineet ja jätteet tiedostetaan ja tunnistetaan hyvin, vaikka toimipisteittäin toimitaan eri tavoin. Yhtymässä syntyvä SER-jäte toimitetaan keräyspisteisiin. Mahdolliset asbestikohteet hoidetaan ammattilais-työnä.

Seurakuntayhtymässä hyödynnetään sähköisinä palveluina mm. tilavaraus- ja kulunvalvontajärjestelmiä sekä työajan- ja asianhallinnan järjestelmiä. Yhteisen kirkkoneuvoston ja -valtuuston kokouksissa siirryttiin sähköisiin kokousmateriaaleihin vuonna 2019. Samaa käytäntöä on myös työyhteisöjen ja tiimien kokouksissa. Puhelimet, kannettavat tietokoneet ja kopiokoneet vuokrataan leasing-sopimuksella.

Uusia kalusteita hankitaan vain todellisen tarpeen mukaan. Kun tiloista luovutaan, otetaan talteen sellaisia kalusteita ja astioita, joille on tarve muissa omissa tiloissa ja loput myydään ja lahjoitetaan. Lisäksi Kallaveden seurakunnalla on kaksi vapaaehtoisvoimin toimivaa lähetyiskirpputoria, joihin seurakunta ja seurakuntalaiset voivat lahjoittaa tavaroita ja vaatteita.

Vuoden 2022 aikana tehtyyn jätehuoltosuunnitelmaan on kirjattu toimet kierrätyksen kehittämiseksi. Pää tavoitteina on vähentää poltettavan jätteen määrää, lisätä kierrätettävien jättejakeiden astioita, viestiä kierrätyksestä ja saada aikaan säästöjä jätehuollon kustannuksissa.

Tavoitteet

Toteutamme jätehuoltosuunnitelmaa.

- Järjestämme jätehuoltovastaavien kesken tapaamisen vähintään kerran vuodessa.
- Päivitämme jätehuoltosuunnitelman vähintään ennen väliauditointia (2025) ja ennen uuden diplomin hakua (2027).

Seuraamme jätteiden määrää ja kustannuksia.

- Seuraamme jätehuoltoyritysten asiakasraportoinnin avulla seurakuntien, leirikeskusten ja hautausten jätteiden määrää ja kustannuksia.
- Tarkastelemme jätemääriä ja -kustannuksia vuosittain ja raportoimme kehityksestä toimintakertomuksessa.

Vähennämme poltettavan jätteen määrää ja sitä kautta kustannuksia.

- Lisäämme hyötyjätteiden keräämistä sekä kaupunki- että maaseutualueiden toiminnoissa.
- Huolehdimme, että tarvittavia keräysastioita on riittävästi.
- Teemme yhtenäiset, kuvalliset kierrätysohjeet ja perehdytämme henkilökuntaa sekä tilojen käyttäjiä ja vuokraajia lajittelemaan oikein.
- Kehitämme kierrätystä yhdessä jätehuoltoyritysten kanssa ja ilmoitamme esimerkiksi noutovälin muutoksista.

Tehostamme rakennus- ja remonttijätteen kierrätystä.

- Lisäämme jätteiden kierrätystä sekä rakennusurakoissa että oman remonttitiimin toiminnassa.

Parannamme vaarallisten jätteiden kierrätystä.

- Laadimme ohjeet vaarallisten aineiden hankintaan ja jätteiden käsittelyyn. Jaamme ohjeet myös tilojen ulkopuolisille käyttäjille.
- Varmistamme, että kaikissa kiinteistöissä on käyttöturvallisuustiedotekansiot, ja päivitämme niitä tarpeen mukaan.
- Optimoimme tarvittavien vaarallisten aineiden valikoiman yhteishankinnoilla ja viestimme henkilökunnalle muutoksesta.
- Teemme henkilöstön käyttöön listauksia eri hankintapaikkojen ympäristöystävällisistä tuotteista (esimerkiksi puhdistusaineista ja paperituotteista).
- Kokeilemme SER-jätteen omaa kuljetusta 1–2 kertaa diplomikauden aikana.

Koulutamme ja viestimme jätehuollon asioista.

- Koulutamme jätehuoltovastaavia vuosittain mm. kiinteistötoimen koulutuspäivässä ja jaamme työyksiköissä henkilöstölle tietoa jätehuollosta ja kierrätyksestä.
- Ohjeistamme seurakuntalaisia kierrätysmahdollisuuksista toimitiloissamme.

6. Ruoka ja keittiöt

Seurakuntayhtymän seurakunnissa on yhdeksän keittiötä, joissa valmistetaan ruokaa. Suurimmassa osassa seurakuntia on oma emäntä, muutoin käytetään keskuskeittiötä tai pitopalvelua. Pienempiä tarjoiluja, kuten kahvituk-sia ja kerhojen välipaloja, tekevät seurakuntamestarit. Joka leirikeskuksessa on oma keittiö ja emäntä.

Keittiötoiminnassa pienennetään ruokahävikkiä monin eri tavoin, esimerkiksi kohdentamalla tarjoiltava ruoka oikealle kohderyhmälle, valitsemalla oikeat valmistus- ja kypsennysmenetelmät sekä seuraamalla jatkuvasti varaston kiertoa. Ostokset tehdään tilauksen perusteella. Diakoniatyön tapahtumissa ylijäänyt ruoka myydään tai lahjoitetaan tarvitseville.

Kertakäyttöastioista luovutaan vuoden 2022 loppuun mennessä. Poikkeuksellisesti kertakäyttöastioita voidaan käyttää kesäkahviloissa ja isoissa tapahtumissa.

Reilun kaupan kahvi ja tee on otettu yhtenäisesti käyttöön kirkkokahveilla 1.9.2022 ja käytäntö laajennetaan henkilökunnan kahvitauoille 1.1.2023 alkaen. Muita Reilun kaupan tuotteita käytetään eri seurakunnissa vaihtelevasti joko tapahtumien yhteydessä tai säännöllisesti. Leirikeskukset osallistuvat Reilun kaupan viikkoon ja käyttävät tuotteita säännöllisesti.

Keittiöissä käytetään paljon kotimaisia tuotteita. Monessa seurakunnassa lähiruokakriteeri täyttyy marjoissa, perunoissa, kasviksissa ja leipomotuotteissa. Kasvisruokaa on tarjolla leireillä kolmesti viikossa ja seurakuntien joukkoruoikailuissa kasvisvaihtoehto on yleensä aina tarjolla. Samoin kasvispainotteiset kokoustarjoilut ovat arkea leirikeskuksissa ja lähes kaikissa seurakunnissa. Taloudellisuus ohjaa ostovalintoja ja esimerkiksi kauden kasviksia hyödynnetään läpi vuoden. Kun kalaa käytetään, se on vastuullista, joko MSC- tai ASC-merkittyä tai WWF:n kalaoppaan suositusten mukaista. Tuotteiden jäljitettävyyden toteutuu omavalvonnan kautta. Pääasiallisia hankintapaikkoja ovat tukut ja paikalliset kaupat.

Vastuullisten elintarvikkeiden käytöstä viestitään ruokailijoille mm. ruokalistan ja pöytäesitteen avulla. Jätteiden lajittelun ohjeistus on tehty omaa toimintaa ja keittiötilojen ulkopuolisia käyttäjiä ajatellen. Keittiöhenkilökuntaa koulutetaan oman työn ympäristönäkökulmaan vuosittaisen kiinteistötoimen koulutuspäivän lisäksi erilaisissa lyhytkoulutuksissa (mm. siivoustyön menetelmät ja aineet, ilmastoystävällinen salaattibuffet) sekä osana suntuion ammattitutkintoa.

Tavoitteet

Minimoimme kertakäyttöastioiden käytön.

- Otamme kertakäyttöasioita käyttöön vain erityisestä syystä, kuten isoissa tapahtumissa, ja viestimme oman astian mukaan ottamisesta.

Vähennämme ruokahävikkiä.

- Viestimme ja opastamme hybridikokousten ja leirien tarjoiluvarausten tekemisessä. Ohjaamme tekemään perumiset suoraan emännälle.
- Vaihdamme emäntien palaverissa reseptejä toimipisteiden kesken.

Kehitämme työjärjestelyjä.

- Huolehdimme pienimuotoisesta tarjoilusta itse, jos seurakuntamestarille kertyisi ajomatkaa toisesta työpisteestä eikä hänelle olisi muita työtehtäviä.

Lisäämme Reilun kaupan kahvin ja teen käyttöä.

- Laajennamme Reilun kaupan kahvin ja teen käytön kirkkokahvien lisäksi henkilöstön tauoille ja kokouksiin.
- Tilaamme Reilun kaupan materiaaleja ja viestimme Reilun kaupan tuotteiden käytöstä.

Osallistumme säännöllisesti teemaviikkoon tai -tapahtumaan.

- Osallistumme vähintään yhteen tapahtumaan: Hävikkiviikko, Ekumeeninen vastuuviikko, Reilun kaupan viikko, Lihaton lokakuu tai Kasvisruokapäivä.

Viestimme seurakuntien ja leirikeskusten keittiöiden tekemästä ympäristötyöstä.

- Kerromme seurakuntalaisille kierrätyksen lisäämisen keinoista ja merkityksestä.
- Tuotamme yhtenäiset materiaalit pöytiin ja tarjoilupisteisiin.
- Teemme henkilöstön intraan Rinkkaan sisältöjä ateriapalveluista.
- Hyödynnämme leirikeskusten ympäristöasioiden kansiota myös seurakunnissa.

Ohjaamme tilojen vuokraajia hyvään puhtaanapitoon ja kierrätykseen.

- Tarvittaessa perimme tilanvuokraajalta loppusiivouksesta yhtenäisen hinnan.

Teemme vastuullisia hankintoja.

- Tutustumme päivitettyyn hankintaohjeeseen.

- Kiinnitämme hankintavaiheessa huomiota tuotteen ja palvelun ympäristövaikutuksiin.
- Hyödynnämme kilpailutusten yhteishankintoja.
- Selvitämme mahdollisuudet lisätä lähi- ja luomuruokaa ja kasvis- tai vegaaniruokapäiviä.
- Tutustumme WWF:n kalaoppaaseen ja mahdollisuuksiin lisätä vastuullisen kalan käyttöä.
- Suunnitellamme rippileirien ruokalistas leirikausittain ympäristödiplomin pohjalta.
- Testaamme ympäristömerkittyjä pesuaineita.

Koulutamme keittiöhenkilöstöä.

- Järjestämme kiinteistöväelle kasvisruoka- ja ympäristöaiheista koulutusta.
- Koulutamme kiinteistötyöntekijöitä jätehuollon asioissa ja pidämme heidät ajan tasalla jätelainsäädännöstä.
- Jaamme työyksiköissä tietoa jätehuollosta ja kierrätyksestä henkilöstölle.

7. Energia ja kiinteistöt

Kuopion seurakuntayhtymällä on paljon erilaisia kiinteistöjä ja rakennuksia. Ne on rekisteröity kohderekisteri Basikseen. Rakennuspinta-alaa on noin 55 000 m² ja sähkötekniikkaa sisältäviä rakennuksia noin 100. Myös arvoesineet ovat Basis-arvoesinerekisterissä. Rekisteritietoja päivitetään tarpeen mukaan.

Kiinteistöstrategiassa vuonna 2022 toiminnallisten tilojen keskimääräinen käyttöaste on 16 prosenttia, ja sitä seurataan tilavarausjärjestelmän kautta. Käyttöaste lasketaan varattavissa tiloissa eli kirkkosaleissa, seurakuntataloissa ja kerhuhuoneissa kello 8–20 tapahtuvan käytön perusteella. Toimintaa on tiivistetty ja tilojen käyttöä monipuolistettu, ja osasta rakennuksia on luovuttu myymällä tai purkamalla. Tämä on kasvattanut käyttöastetta ja vähentänyt kiinteistöhoidon kuluja.

Energiankulutusta seurataan ja tiedot kirjataan kiinteistöhallintajärjestelmään. Myös energiayhtiöiden asiakasraportointeja hyödynnetään. Järjestelmä tulee vaihtumaan vuoden 2022 loppuun mennessä. Sähkön, lämmön ja veden kulutuksen vähentämiseksi on tehty työtä jo pitkään. Seurakuntayhtymään on nimetty kiinteistötoimesta energiavastaava marraskuusta 2021 alkaen.

Seurakuntayhtymän omistamia rakennuksia lämmitetään pääosin kaukolämmöllä, sähköllä ja yhdessä kohteessa maalämmöllä. Lisäksi useissa kohteissa on ilmalämpöpumppuja. Öljylämmitys on käytössä enää Rytlyn ja Poukaman leirikeskuksissa ja Kaavin seurakuntatalossa ja kirkossa.

Käytössämme on pitkän tähtäimen suunnitelma (PTS), työkalu kiinteistöjen suunnitelmalliseen kunnossapitoon. Se sisältää ehdotuksia korjausten ajoittamisesta, kiireellisyydestä ja kustannustasosta.

Kiinteistötoimi on avainroolissa, kun laadimme suunnitelman, jolla tavoittelemme hiilineutraaliutta vuoteen 2030 mennessä. Tärkeitä keinoja suunnitelman toteuttamisessa ovat mm. rakentamisen ja energian päästöjen vähentäminen.

Energiakatselmus on tehty vuonna 2016, ja sen jälkeen energiansäästöä on tehty sisälämpötilan optimoinnilla ja ilmanvaihdon käytön mukaiset käyntiajoilla. Lisäksi Tuusniemen ja Syvänniemen kirkot ja Juankosken Tehtaan-kirkko ovat talvisin pois käytöstä. Kun rakennuksia korjataan, päätöksenteossa huomioidaan energiaa säästävät ratkaisut ja tavoitellaan parempaa käyttökulujen ja olosuhteiden hallintaa.

Pelastussuunnitelmat ovat ajantasaisia, ja niitä päivitetään tarvittaessa. Tilojen puhtaanapidosta huolehdimme omana työnä ja käytössämme on erilaisia ympäristömerkittyjä puhdistusaineita ja pehmapapereita. Lisäksi ostamme mm. käsipyyhe-, pyykinpesu- ja matonpesupalveluja.

Tavoitteet

Teemme ympäristötyötä pitkäjänteisesti.

- Toimimme seurakuntayhtymän kiinteistöstrategian 2022–2032 ja ympäristöohjelman 2023–2028 mukaan.
- Poimimme vuosittain ympäristöohjelmasta tavoitteita talousarvioon ja tilinpäätökseen.

Vähennämme sähkön, lämmön ja veden kulutusta.

- Seuraamme sähkön, lämmön ja veden kokonaiskulutuksia vuositasolla.
- Vähennämme kulutusmääriä sellaiseen tasoon asti kuin se rakennusten käyttöturvallisuuden ja terveyden kannalta on mahdollista.

Saavutamme 25 prosentin käyttöasteen 10 vuodessa.

- Toteutamme kiinteistöstrategian mukaiset toimenpiteet.

Tavoittelemme hiilineutraalia seurakuntayhtymää vuoteen 2030 mennessä.

- Laadimme tavoitetta varten suunnitelman, johon poimimme keinoja myös Kirkon tiekartta hiilineutraaliuteen 2030 -tavoitteesta.
- Siirrymme fossiilitomaan sähköön vuonna 2024.
- Luovumme öljylämmityksestä vuoden 2026 loppuun mennessä.
- Selvitämme mahdollisuuksia kompensoida päästöjä.
- Pienennämme purkamisen, rakentamisen ja kunnossapidon hiilijalanjälkeä luopumalla vähällä käytöllä olevista rakennuksista.

Koulutamme ja opastamme henkilöstöä kiinteistötoimen ympäristöasioissa.

- Järjestämme vuosittain kiinteistötoimen tehtävien ympäristönäkökulmiin liittyvää koulutusta kiinteistötoimen koulutuspäivässä ja osallistumme ulkopuolisiin koulutustilaisuuksiin.
- Opastamme henkilöstöä energiansäästöissä.

8. Hautausmaat ja viheralueet

Kuopion seurakuntayhtymän hautausoimi vastaa hautausmaiden hoitamisesta, hautausten järjestämisestä ja vainajien tuhkaamisesta. Hautausmaita on 36, ja niiden pinta-ala on yhteensä noin 100 hehtaaria. Hautauksia tehdään 27 hautausmaalla, muut ovat joko sankarihautausmaita tai hautauskäytöstä poistettuja hautausmaita. Arkkuhautapaikkoja on yli 120 000. Arkkuhautojen lisäksi lähes kaikilla hautausmailla on uurnahauta-alue ja osassa myös muistolehtoalue.

Hautausmaiden hoidossa huomioidaan ympäristöasiat. Hautausmailla ei käytetä kasvinsuojeluaineita ja rikkakasvit torjutaan mekaanisesti haraamalla ja kitkemällä. Nurmia lannoitetaan säästeliäästi, ja ainoastaan heikoimpia alueita lannoitetaan keväisin. Hautausmaiden ja kiinteistöjen kukkaistutuksissa käytetään kesto- ja luonnonlannoitteita.

Nurmikoita ei kastella muulloin kuin kylvöjen jälkeen itämisen varmistamiseksi. Kesäkukkaryhmien kastelutarvetta seurataan, ja työntekijöitä opastetaan kastelemaan niitä ainoastaan tarpeen mukaan. Vuoden 2020 alusta lähtien hautojen hoidossa on ollut vaihtoehtona perennahoito, joka vähentää kastelutarvetta.

Kun pienkoneita uusitaan, valitaan sähkökäyttöinen laite. Tällä hetkellä polttomoottorilaitteiden rinnalla on käytössä sähkökäyttöisiä työnnettäviä ruohonleikkureita, siimaleikkureita ja pensasaitaleikkureita. Hautausoimelle on hankittu sähkökäyttöinen lava-ajoneuvo kesällä 2022.

Lähes kaikilla hautausmailla järjestetään kesäisin hautausmaakävelyitä eri teemoilla. Useilla Järvi-Kuopion ja Kalaveden alueen hautausmailla on vuosittain haravointitalkoot. Sankarihautausmaiden kynttilöiden sytytyksestä itenäisyyspäivänä ja jouluna huolehtivat eri järjestöt joko vapaaehtoistyönä tai pientä korvausta vastaan.

Kuopion seurakuntayhtymälle on valmistunut uusi krematorio, joka otetaan käyttöön vuoden 2022 aikana. Uuden krematorion laskennallinen energiankulutus on noin 175 MWh/a. Krematorion ja huoltorakennuksen savukaasun suodatinlaitteistossa olevan lämmöntalteenoton ansiosta energiatarve vähenee 50–60 prosenttia. Energian lähteenä käytetään polttoöljyn sijasta nestekaasua. Nestekaasua käyttämällä myös hiukkasmäärät vähenevät. Työhyvinvointia on pyritty parantamaan avarilla ja valoisilla työskentelytiloilla.

Tavoitteet

Teemme hautausmaiden hoitosuunnitelman.

- Laadimme hautausmaille vuoden 2023 aikana hoitosuunnitelman käyttämällä Seurakuntapuutarhurit ry:n hoitosuunnitelmamallia.

Vähennämme poltettavan jätteen määrää hautausmailla.

- Kokeilemme biojätteen keräystä Isolla hautausmaalla ja sovellamme kokemuksia muualle.
- Tehostamme metallijätteen keräystä.
- Selvitämme muovisten sidontapohjien kierrätystä yhdessä kukkakauppojen kanssa.
- Seuraamme jätemääriä ja -kuluja sekä raportoimme niistä jätehuoltosuunnitelman mukaisesti.
- Viestimme säännöllisesti henkilöstölle ja asiakkaille uusista kierrätystavoista.

Lisäämme lintu- ja hyönteisystävällisyyttä hautausmailla ja kiinteistöillä.

- Teemme linnunpönttöjä yhteistyössä lapsi- ja nuorisotyön kanssa. Merkitsemme linnunpöntöt karttoihin, jolloin ne on helpompi löytää ja huoltaa.
- Teemme hautausmaille hyönteishotelleja, lisäämme valkoapilan siemeniä nurmikonsieniseoksiin ja monipuolistamme hautausmaiden puulajistoa.
- Jätämme hautausmaiden reuna-alueita jatkuvan nurmen leikkauksen ulkopuolelle mahdollisuuksien mukaan ja käyttötarkoitus huomioiden.

Torjumme vieraslajeja.

- Torjumme vieraslajeja omana työnä.

Vähennämme kastelutarvetta.

- Pidämme perennahoidon hoitovalikoimassamme ja viestimme sen ympäristöhyödyistä.
- Tutustumme kastelukiteiden ja biohiilen käyttöön.

Koulutamme hautaustoimen henkilöstöä.

- Koulutamme henkilökuntaa ympäristöasioissa kerran vuodessa joko työpaikkakokouksen yhteydessä tai koulutuspäivässä.

9. Metsät ja muut luontoalueet

Kuopion seurakuntayhtymä omistaa vuonna 2022 metsätalousmaata noin 3500 hehtaaria. Metsänhoitosuunnitelma on voimassa vuosille 2016–2025, ja sen tiedot on siirretty Basis-kohderekisteriin syksyllä 2022. Metsät on sertifioitu PEFC-järjestelmän mukaan.

Seurakuntayhtymän metsien hoidosta vastaa kiinteistöpäällikkö. Metsänhoitoyhdistyksen yhteyshenkilö informoi vuosittain sekä kiinteistö- että hautaustoimea metsänhoidon käytänteistä, kuten metsien tilasta ja oikeista käsittelyohjeista. Lisäksi on ollut tapana tehdä retkiä metsäkohteisiin niin, että samalla käydään läpi metsänhoitosuunnitelman sen hetkistä tilannetta.

Metsien monimuotoisuutta turvataan monin keinoin, mm. jättöpuuryhmillä, lahoppuuta lisäämällä ja huomioimalla metsän monikäyttömahdollisuudet. Erityisesti maanmuokkauksessa, lannoituksessa ja ojituksissa huomioidaan vesiensuojelutoimenpiteet ja rannoille jätetään sertifioinnin vaatimuksia leveämmät suojavyöhykkeet. Tahdonilmaisuuksien metsien monimuotoisuuden vaalimisesta näkyy metsäsuunnitelmassa.

Metsälain tarkoittamat erityisen tärkeät elinympäristöt, kuten luonnolliset kosteikot, norot ja lehdot, huomioidaan metsänhoidossa ja sen suunnittelussa. Kevään 2022 selvityksessä löytyi seitsemän mahdollista METSO-suojeluohjelmaan soveltuvaa kohdetta. Soiden uusissa kunnostusojituksissa on jätetty aiemmin ojitettuja alueita ojitusten ulkopuolelle yhteensä 11 hehtaaria (mm. Rytky ja Vanha-Pappila), niin että ne ajan myötä ennallistuvat itsestään. Uudisojituksia ei tehdä.

Seurakuntayhtymän kulttuurikohteiden, kuten vanhojen pappiloiden (esim. Syvänniemen pappilan ja Säyneisen kirkon) ja Rytlyn leirikeskusten läheisyydessä vältetään metsien voimakasta käsittelyä. Hakkuita rajoitetaan rehevillä kohteilla lintujen pesimäaikaan. Metsäsuunnitelmaan on merkittynä kaksi ELY-keskuksen vahvistamaa liito-oravan pesimäaluetta ja mahdollinen huuhkajan reviiri, ja ne on jätetty metsänhoidon ulkopuolelle.

Seurakuntayhtymä on vapaaehtoisesti suojellut omistamiaan metsäalueita Puijolla yhtäaikaaisesti kaupungin kanssa sekä muutamia noin 8 hehtaarin metsäalueita. Puijolla Poukaman leirikeskusten läheisyydessä yhtymän omistamia alueita on noin 107 hehtaaria, ja ne ovat luonnonsuojelu- ja Natura 2000 -alueiden osia. Alueilta on inventoitu kulttuuriperintöalueita (mm. kaski- ja taloraunioalueita), joilla kasvaa valtakunnallisesti ja alueellisesti uhanalaisia lajeja.

Metsät ovat tärkeitä virkistykseen, hiljentymiseen ja ympäristökasvatuksen paikkoja, kun toimimme eri-ikäisten seurakuntalaisten kanssa. Erityisesti leirikeskusten läheisyydessä olevia metsiä käytetään paljon ja esimerkiksi Rytlyn leirikeskukseksi rakennettiin kesällä 2022 kaksi hiljaisuuden paikkaa. Männingin seurakunnassa on toteutettu onnistuneesti seurakuntalaisten kanssa kukkaketo- ja pörriäisprojekti kesällä 2021. Tällaisia projekteja voidaan toteuttaa jatkossakin.

Vuonna 2022 Kuopion seurakuntayhtymän metsistä on selvitetty niiden kyky sitoa hiiltä. Lähteenä käytettiin Luonnonvarakeskuksen vuonna 2020 Kirkkohallitukselle tuottamaa aineistoa. Nykyisenkaltaisella metsän käytöllä hiilensidontaa kuvaava luku on $-0,3 \text{ t CO}_2\text{-ekv./ha/a}$. Tämä tarkoittaa, että mittaushetkellä seurakuntayhtymän metsät ovat olleet hiilen lähde. Positiivinen luku tarkoittaisi, että metsät ovat hiilinielu ja hiilivarasto. Hiilensidontaa kuvaava luku onkin tärkeää saada kasvatettua positiiviseksi tulevan vuosikymmenen aikana, jotta edistämme omaa ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tavoitetta hiilineutraaliudesta. Hiilineutraalius tarkoittaa, että hiilidioksidipäästöjä tuotetaan korkeintaan sen verran kuin niitä voidaan sitoa ilmakehästä hiilinieluihin.

Tavoitteet

Hoidamme metsiämme vastuullisesti.

- Päivitämme metsänhoitosuunnitelman aina tarpeen mukaan.
- Lisäämme ympäristöohjelman tavoitteet metsänhoitosuunnitelmaan.
- Sisällytämme metsänhoitosuunnitelmaan toimet, joilla muutamme metsämme hiilen lähteestä hiilinieluksi ja -varastoiksi.
- Varmistamme, että metsäsertifiointimme on uudistetun PEFC-järjestelmän mukainen.
- Kokeilemme jatkuvan kasvatuksen periaatteella hoidettavaa talousmetsäaluetta.

Selvitämme vapaaehtoisen suojelun kohteita seurakuntayhtymän metsäalueilta.

- Tarjoamme METSO-ohjelmaan sopivia kohteita ELY-keskukselle.
- Selvitämme mahdollisia vapaaehtoisen suojelun alueita, jotka sopivat esim. WWF:n Perintömetsä-sopimukseen tai Ympäristöministeriön Helmi-elinympäristöohjelmaan.
- Huomioimme myös suojeltavien metsäkohteiden reuna-alueet.
- Selvitämme mahdollisia rauhoitettavia luonnonmuistomerkkejä.
- Viestimme tehdystä metsänsuojelusta.

Huomioimme lintujen pesimärauhan.

- Pyrimme kohdentamaan kesäaikaisia hakkuita lintujen pesintäajan ulkopuolelle.
- Tarkistamme, ettei muokkausalueilla ole linnunpesiä. Merkitsemme löydettyt pesät ja jätämme niihin suojavyöhykkeet.

10. Liikenne

Kuopion seurakuntayhtymän matkustussääntöön on syksyllä 2022 laadittu liite, jossa otetaan huomioon liikenteeseen liittyviä ympäristönäkökuilma. Varsinainen matkustussääntö päivitetään näillä ympäristönäkökuilma vuoden 2023 aikana. Päämääränämme on päästövähennyksiä suosiva, kestävä kehityksen mukainen matkustaminen.

Etätyömahdollisuuksia hyödynnetään työkokouksissa, erityisesti tiimikokouksissa, ja tarvittaessa esimerkiksi työntekijäkokouksiin mahdollistetaan etäosallistuminen. Työntekijöillä on mahdollisuus etätönsä osittaiseen tekemiseen mahdollisuuksien mukaan ja esihenkilön kanssa sovittaessa.

Työmatkojen pituudet vaihtelevat paljon keskustan seurakuntien ja maaseutuseurakuntien välillä. Yksityisautoilua on paljon. Kilometrikorvauksiin oikeuttavia ajoja on vuosina 2018–2021 ollut 596 273 kilometriä (2018), 525 409 kilometriä (2019), 332 736 kilometriä (2020) ja 421 924 kilometriä (2021). Myös seurakuntalaisten liikkumisen olosuhteet poikkeavat toisistaan. Järjestämme matkat leirikeskukseen, työntekijöiden koulutuksiin, retkille ja luontotoimintaan yhtenäisin tavoin ja vältämme lentomat kustusta kotimaassa. Keskeisiä tavoitteitamme on vähentää yksityisautoilua ja vastaavasti lisätä kevyttä ja julkista liikennettä alueelliset erot huomioiden.

Uuden krematorion rakentamisen yhteydessä sen parkkialueelle on 2022 asennettu kaksi sähköauton latauspistettä. Ne ovat maksua vastaan työntekijöiden ja myöhemmin myös asiakkaiden käytettävissä.

Kuopion keskustan uusi seurakuntakeskus otetaan saneerauksen jälkeen käyttöön maaliskuussa 2023. Seurakuntakeskukseen tulee runsaasti paikoitustilaa polkupyöriä varten. Pyöräilijöille tulee sosiaalitylöitä eli suihku ja vaatteiden kuivatus- ja säilytysmahdollisuus.

Tavoitteet

Päivitämme matkustussäännön.

- Päivitämme matkustussäännön niin, että siihen sisältyy ympäristönäkökulma.

Lisäämme työmatkapyöräilyä.

- Huolehdimme, että pyöräpysäköinti on toimivaa ja pesu- ja pukuhuonetiloihin riittävästi.
- Tarjoamme mahdollisuuksien mukaan sähköpyörien lataus- ja säilytyspaikkoja toimitilojen yhteyteen.
- Selvitämme työsuhteiden polkupyöräedun käyttöön ottamista.
- Selvitämme seurakuntakohtaisen sähköpyörän hankintamahdollisuudet virkamatkoja varten.
- Teemme käyttöpaikkaehdotuksia, jotta työhyvinvointiedulla voisi maksaa Vilku-kaupunkipyörän käytön.
- Vetoamme Kuopion kaupunkiin Vilku-kaupunkipyörien pysäkkien saamiseksi lähelle seurakuntien toimitiloja.

Vähennämme yksityisautoilun päästöjä.

- Seuraamme kilometrikorvausten määrää.
- Kannustamme kimpakyyteihin.
- Teemme työjärjestelyjä niin, että automatkoja ei kerry enempää kuin on tarve.
- Selvitämme, onko henkilöstölle järjestettävissä taloudellisen ajotavan koulutusta.
- Huomioimme uuden yhteiskäyttöauton hankinnassa hybridi-, sähkö-, leasing- ja vuokra-auton vaihtoehdot.
- Järjestämme mahdollisuuksien mukaan sähköauton latauspisteitä tiekirkoille.

Kannustamme kestäviin liikkumistapoihin.

- Lisäämme tapahtumailmoituksiin tietoa julkisen liikenteen ja Vilku-pyöräasemien käytöstä.
- Järjestämme pyöräkirkkoja ja luontopyhiinvaelluksia.
- Olemme mukana valtakunnallisissa Pyöräilyviikossa ja Autottomassa päivässä.
- Viestimme kevyestä ja julkisesta liikenteestä sekä liikkumisen teemapäivistä henkilöstön intrassa, seurakuntien sosiaalisen median kanavissa tai Kirkko ja koti -lehdessä.